

SALIH TRAKO
(Sarajevo)

PJESNIK ISHAK TELALOVIĆ IZ LIVNA I NJEGOV TARIH O OSVOJENJU VARADA

Radeći na katalogiziranju manuskripata Bošnjačkog instituta u Cirihu 1991. godine, naišli smo na jedno do sada nepoznato ime pjesnika Livnjaka Ishak efendije Telalovića čiji je pseudonim (mahlas) Medhi. Na ovo ime ukazao je nešto ranije dr. Fehim Nametak, ali to je bilo samo upozorenje.¹ Ponovni rad u Bošnjačkom institutu 1996. godine pružio nam je priliku da na tekstu njegove pronađene pjesme doznamo mnogo više o ovom našem pjesniku. Riječ je o pjesmi-tarihu ispjevanom povodom osvojenja tvrđave Varad u Erdelju. Prije nego pređemo na prijevod pjesme i predstavljanje pjesnika, treba makar nešto reći o tarihu kao pjesničkoj vrsti njegovanoj u književnostima islamskih naroda.

Arapska riječ *tarih*, između ostalog, znači i "izreći datum (godinu) nekog događaja", "izreći kronogram". Kad je riječ o *tarihu* kao književnoj vrsti - to je posebna stilska forma koja podrazumijeva umijeće izricanja neke poruke u vezi s određenim događajem u jednoj kraćoj rečenici ili sintagmi koristeći se riječima čiji će zbir brojčane vrijednosti slova, prema posebno utvrđenom sistemu, tzv. "ebdžed hisab-u", iznositi i označavati datu godinu.

Tarihima su obilježavani značajniji događaji bilo koje vrste (rođenje, smrt, obrezivanje, dolazak na vlast, odlazak na hadž, vojni pohod, gradnja objekta, itd.). Najčešći način pisanja tariha je u obliku pjesme kojom se u nekoliko stihova (nekada i više od deset) govori o tom događaju, a u posljednjem bejtu (kronostihu) iskazuje određena godina. Tarih se mogao izreći i samo jednim stihom. Ponekad je pjesnik izricao i po nekoliko tariha o istom događaju i time iskazivao svoje umijeće. Dio teksta kojim se izriče tarih mora se svojim semantičkim sadržajem uklapati u cjelinu sadržaja pjesme. Kada to sve znamo, nameće se zaključak da je pjesnik morao posjedovati mnogo učenosti, široke oba-

¹ Dr. Fehim Nametak, *Pregled književnog stvaranja bosansko-hercegovačkih Muslimana na turskom jeziku*, "El-Kalem", Sarajevo 1989, str. 87 i 135.

viještenosti, darovitosti, domišljatosti, jezičkog znanja i stilske vještine, dakle kvalitete koje mogu imati samo najdarovitiji.

Treba napomenuti i to da je pjesnik mogao izraziti tarih na šest načina:

- naći riječi za potpun tarih (tarih-i tam) u kome zbir brojčane vrijednosti slova daje godinu koja se želi iskazati;
- ako zbir slova tariha daje veću ili manju vrijednost od potrebne, autor u tekstu ukazuje da je potrebno toj vrijednosti dodati ili oduzeti određeni broj da bi se dobila godina koja se želi (tamijeli tarih).
- izraziti tarih zbirom brojčane vrijednosti slova bez tačaka (tarih-i muhmel) ili zbirom vrijednosti slova sa tačkama (tarih-i mudževher), čime autor pokazuje virtuoznost u sastavljanju tariha;
- sročiti tarih tako da on daje dvostruku vrijednost (tarih-i duta), pa ga treba podijeliti na dvoje da bi se dobila željena godina;
- "lafzan ve ma'nen" tarih je onaj koji i riječima i zbirom brojčane vrijednosti slova iskazuje traženi tarih.²

Svi navedeni načini izricanja tariha susreću se u posljednjem bejtu pjesme. Treba napomenuti i to da je bilo pjesnika koji su sebi postavljali najteže umjetničke zahtjeve, da kroz cijelu pjesmu brojčanom vrijednošću slova svakog polustiha (misra'a) izraze tarih događaja koji obilježavaju. Ova napomena odnosi se i na pjesnika Ishaka Telalovića i njegov tarih koji ćemo ovdje predstaviti.

* *
*
* *

Naslov pjesme koja se nalazi u manuskriptu No 142 (list 14b) u Bošnjačkom institutu u Cirihu glasi:

Ihlevneli Ishâq efendi Dellâl-zade
Varad fethine sôylediği tarih dir
(Tarih koji je ispjevao Livnjak Ishak-
efendija Telalović o osvojenju Varada)

S obzirom na autora koji je do sada bio skoro nepoznat, događaj povodom koga je ova tarih-pjesma ispjevana, a posebno s obzirom na način kako je ispjevana, ona predstavlja vrlo zanimljivo otkriće visokog književnog dometa u žanru tariha na prostorima Balkana u vrijeme osmanske vladavine.

Autor ove tarih-pjesme je bosanski pjesnik iz XVII stoljeća, Livnjak Ishak efendija Telalović, čiji je pseudonim Medhi. Ovom svojom pjesmom, premda jedinom do sada pronađenom, autor nam se predstavlja pjesnikom rijetkih sposobnosti. On je povodom osvojenja tvrđave Varad u Erdelju od stra-

² Vidjeti: Fehim Nametak, *Divanska poezija XVI i XVII stoljeća*, Institut za književnost - Svjetlost, Sarajevo, str. 29. i 30.

ne serdara Ali-paše 1070/1659-60. godine (koji će godinu dana kasnije, 1071/1660-61. postati valija u Bosni) ispjevao ovu tarih-pjesmu u kojoj hvali vojskovođu (serdar) Ali-pašu i upoređuje ga, ne samo po imenu nego i po junječkim kvalitetama sa imenjekom mu halifom Alijom. Pjesnik je ovdje sebi postavio težak zadatak da u pjesmi od deset bejtova (20 stihova - misra'a) ispjeva dvadeset preciznih (tam) tariha za ovo osvojenje i da tako pokaže svoje pjesničke sposobnosti.

Osim toga, pjesnik je, u četiri bejta koji slijede poslije ove pjesme, a koji su ovdje u funkciji upozorenja - fusnote, iskazao svoju namjeru da ispjeva ovu pjesmu i opisao na koji način je to učinio. Nakon prijevoda tarih-pjesme, donosimo prijevod i ova četiri prateća bejta.

O autoru pjesme za sada možemo reći samo onoliko koliko sama pjesma, prije svega njen naslov, o njemu daje podataka. Znamo, dakle, ime i prezime - Ishak Telalović, pseudonim - Medhi, te da je Livnjak i da je živio u XVII stoljeću. Ostaje nam da preko prijevoda i kroz provjeru brojčane vrijednosti svih dvadeset tariha zaključujemo o pjesničkim mogućnostima pjesnika Medhije. Pjesmu ćemo predstaviti ovim redom:

- donijeti faksimil originala pjesme,
- izvršiti transliteraciju teksta turskom latinicom,
- donijeti prijevod pjesme na bosanskom jeziku,
- izvršiti provjeru tariha i donijeti grafički prikaz te provjere.

اصولہ فی السیاحی المنزہ دتال کہ ورا دتختہ سوبلدونی یا بخبر

اور دادا کر مالک اسرا عباد	آصف شمس جهان اہل بی نقاد
فصل فیلندہ نمودار اولوبن رسم جہاد	یعنی سردار ماکرم او مہ وزین دیول
علی شامی علی الہتم شان ہداو	اولدی صنم لطیفی علم شیر عزیز
بودر وارا ز فطیب وزیر ابوچا	اولدی زمان دہ بکرو برو سوردولا
ینہ کفار اول عینی مدتر بہ باد	فیلدی توسع ممالکدہ ابد سنی جمیل
طک اردلده اولک حسن حصینی کون	چند امواج مقدسہ عجب نہایتی
حسن بال اولہ نایب مفتاح ورا د	بویا ہر عاکم انجی اولور او ز را
عناۃ الحق عن العیب الی یوم شاد	بارک است تعالیٰ بقدر حسن
آجہ ابواب غایب ابد اباب جہاد	سیر اعدایہ اوزہ بیستی ہر دیدہ آکوہ
باد این جہد مبارک فریختی ورا د	مدعی اول دیز زیبا یہ موخر نازک

ای مہار کیم آصف صاحب بیت
 مالک بی شکر ذہلی بوردو مالیدہ
 دی ملاؤ غوما ماوریاک اتمنا
 فیصدہ ابدین فتح ورا دہ شاد
 ایوہ صص تاریخہ شمس بنیاد
 بیل مقبول اولور خانہ حسرت جہاد
 بولس مال اولہ غیب یارل تاریخ
 کیمہ مدعکہ سہل اولدی توقف واقع
 السلام

Transliteracija pjesme

Inhlevneli Ishâq efendî Dellâl-zâde Varâd fethine söylediği târih dir

Âşaf-i şems-i cihân, ecmel-i re'y-i naqqâd
 Dâver-i dâdger mâlik-i esrâr-i 'ibâd
 Ya'nî serdâr-i mukerrem o meh u zeyn-i duvel
 Faşş-i qalbinde numûdâr oluben resm-i cihâd
 Oldi hemnâm-i laţîfi 'alem-i şîr-i 'azîz
 Alî pâşâ-yî 'aliyyu-l-himem şân-i sedâd
 Oldi fermândih-i bahr u berr u mes'ûd dilâ
 Bu durervâr ise quţb-i vuzerâ-i emcâd
 Qıldı tevsî'-i memâlikde ebed sa'y-i cemîl
 Yine kuffâr-i melâ'in-i mudemmir berbâd
 Cund-i ervâh-i muqaddesle 'aceb nehc etdi
 Mulk-i Erdel-de olan hisn-i hasîn-i u guşâd
 Böyle bir 'âlî himem ancaq olur ez vuzerâ
 Husn-i bâl ile ola nâyil-i miftâh-i Varâd
 Bârekellâhu te'âlâ bi qudûmin hasen
 Şânehu-l-Ĥaqqu 'ani-l-'aybi ilâ yevmi tenâd
 Ser-i a'dâye vura seyfini her demde alup
 Aça ebvâb-i gâzâye ebedâ bâb-i cihâd
 Medĥiyâ, ol diz-i zîbâye muverrih-i nâzik
 Bâd in cehd mubârek ve zehî feth-i Varâd
 Sene 1070
 Ey medâr-i kuberâ Âşaf-i şâhib-i irşâd
 Vey melâd-i ğurebâ dâver-i pâk istimdâd
 Ĥâkpây-i şerefe geldi bu rû mâlîde
 Bir qaşîde iduben feth-i Varâde inşâd
 Cumlesi kâmil ola ĥûb yirmi târih
 Ide her mişrâ' târih ne nâqiş ne ziyâd
 Gerçi medĥinde sehl oldi teveqquf vâqi'
 Lik maqbûl olur ĥâtîme-i ĥusn-i 'ibâd

Prijevod pjesme

Tarih koji je spjevao Ishak-efendija Telalović Livnjak o osvojenju Varada

Asaf³ sunca svijeta⁴, čovjek najispravnijeg promišljanja
 Vezir pravedni, upućen u tajne života naroda
 To je vojskovođa plemeniti, mjesec i ukras krajeva
 U srži srca njegova nastaju planovi ratni
 Njegovo lijepo ime je vlastito ime lava moćnoga⁵
 Ali-paša, visokih stremljenja, ugledni, pravedni
 On je visoki blagorodni zapovjednik na moru i kopnu
 Ovaj visoko cijenjeni, stožer slavnih vezira
 Uvijek je ulagao trud u širenju pokrajina
 Pa je opet nevjernike do nogu porazio
 Pogledaj kako je vojsku i meleke poslao⁶
 U pokrajini Erdelju on osvoji onaj tvrdi grad
 Ovako poduzetan čovjek javlja se samo među vezirima
 Da se uz naklonost sreće domogne ključeva Varada
 Neka Bog blagoslovi taj sretni dolazak
 Neka ga Bog čuva mahana do dana sudnjega
 Neka mu mač svakog časa odsijeca glave dušmana
 Neka uvijek otvara vrata borbe junačke
 Medhija, prefmjeni pisac izreče tarih za onu lijepu tvrđavu
 Neka je blagoslovljen ovaj poduhvat, sretno zauzeće Varada!
 Godina 1070 (1659-60).
 O stožeru velikana, Asafe sposobni da upućuješ
 Ti zaštitniče nevoljnika, veziru čestiti!
 Tvom čestitom pragu prispio je ovaj i prag ti ljubi
 Ispjevao je kasidu o osvojenju Varada

3 Asaf je lično ime Vjerovjesnikovog vezira i cara Sulejmana (Salamona mudroga). Ovo ime upotrebljavano je često kao metafora za vezira koga se htjelo istaknuti, u ovom slučaju Ali-pašu.

4 Aluzija na vladajućeg sultana Osmanske carevine.

5 Aludira se na četvrtog islamskog halifu, Muhammedova zeta Aliju, koji je postao legendom po junaštvu i nosio nadimak Esedullah (Lav Božiji).

6 Ovdje se aludira na poznatu bitku na Bedru o kojoj i Kur'an govori: *و لقد نصرکم الله بیدر و انتم اذلة* Allah vas je pomogao i na Bedru kada ste bili malobrojni (Kur'an, 3:123).

Sva je ispjevana tako da ima dvadeset tariha
I svaki "misra" je jedan puni tarih, bez manjka i viška

Premda je hvaliti tebe lahko i za očekivati je
Ali je najvrednije to što je kraj sretan za narod.

نقاد	رأى	اجمل	جهان	شمس	آصف
50	200	1	3	300	1
100	1	3	5	40	90
1	10	40	1	60	80
4		30	50		

1070

داور	دادگر	مالك	اسرار	عباد
4	4	40	1	70
1	1	1	60	2
6	4	30	200	1
200	20	20	1	4
	200		200	

1070

يعنى	سردار	مكرم	او	مه و	زين	دول
10	60	40	1	40	7	4
70	200	20	6	5	10	6
50	4	200		6	50	30
10	1	40				
	200					

1070

فص	قلبنده	نمودار	اولوبن	رسم	جهاد
80	100	50	1	200	3
90	30	40	6	60	5
	2	6	30	40	1
	50	4	6		4
	4	1	2		
	5	200	50		

1070

	اولدی	همنام	لطیفی	علم	شیر	عزیز
	1	5	30	70	300	70
	6	40	9	30	10	7
	30	50	10	40	200	10
	4	1	80		7	
	10	40	10			
1070						
	علی	باشای	علی	الهمم	شان	سَداد
	70	2	70	1	300	60
	30	1	30	30	1	4
	10	300	10	5	50	1
		1		40	4	
		10		40		
1070						
	اولدی	فرماندیه	بجر	و بر	و مسعود دلا	
	1	80	2	6	6	
	6	200	8	2	40	
	30	40	200	200	60	
	4	1			70	
	10	50			6	
		4			4	
		5			4	
					31	
1070						
	بو	درروار	ایسه	قطب	وزراء	اجداد
	2	4	1	100	6	1
	6	200	10	9	7	40
		200	60	2	200	3
		6	5		1	1
		1			1	4
		200				
1070						

قیلدی	توسیع	مالکده	ابد	سعی	جمیل	
100	400	40	1	60	3	
10	6	40	2	70	40	
30	60	1	4	10	10	
4	10	30		30		
10	70	20				
		4				
		5				
1070						
ینه	کفار	ملاعینی	مدمر	برباد		
10	20	40	40	2		
50	80	30	4	200		
5	1	1	40	2		
	200	70	200	1		
		10		4		
		50				
		10				
1070						
جند	ارواح	مقدسه	عجب	نهج	ایتدی	
3	1	40	70	50	1	
50	200	100	3	5	10	
4	6	4	2	3	400	
	1	60			4	
	8	30			10	
		5				
1070						
ملك	اردلده	اولان	حصن	حصینی	او	كشاد
40	1	1	8	8	1	20
30	200	6	90	90	6	300
20	4	30	50	10		1
	30	1		50		4
	4	50		10		
	5					
1070						

بويله	بر عالی	همم	انجق	اولور	از وزرا
2	2	5	1	1	1
6	200	40	50	6	7
10	70	40	3	30	6
30	1		100	6	7
5	30			200	200
	10				1

1070

حسن	بال	ایله	اوله	نایل	مفتاح	وراد
8	2	1	1	50	40	6
60	1	10	6	1	80	200
50	30	30	30	10	400	1
	5	5	5	30	1	4
					8	

1070

بارك	الله	تعالی	بقدم	حسن
2	1	400	2	8
1	30	70	100	60
200	30	1	4	50
20	5	30	6	
		10	40	

1070

صانه	الحق	عن	العيب	الی	یوم	تناد
90	1	70	1	1	10	400
1	30	50	30	30	6	50
50	8		70	10	40	1
5	100		10			4
			2			

1070

سَر	اعدایه	اوره	سیفنی	هر	دمده	آلوب
60	1	1	60	5	4	1
200	70	6	10	200	40	30
	4	200	80		4	6
	1	5	50		5	2
	10		10			
	5					

1070

آجه	ابواب	غزايه	ابدا	باب	جهاد
1	1	1000	1	2	3
3	2	7	2	1	5
5	6	1	4	2	1
	1	10	1		4
	2	5			

1070

مدحيا	اول	دز	زيبايه	مورخ	نازك
40	1	4	7	40	50
4	6	7	10	6	1
8	30		2	200	7
10			1	600	20
1			10		
			5		

1070

باد	اين	جهد	مبارك	وزهي	فتح	وراد
2	1	3	40	6	80	6
1	10	5	2	7	400	200
4	50	4	1	5	8	1
			200	10		4
			20			

1070

Iz svega izloženog daje se pouzdano zaključiti da smo naišli na još jednog pjesnika Bošnjaka, i to vrsnoga, koji je, to ova pjesma jasno pokazuje, morao imati i svoj divan pjesama, što budući istraživači moraju imati na umu.

Osvojenje tvrđave Varad bio je događaj od izuzetnog značaja što ova tarih-pjesma i način kako je ispjevana također potvrđuje. Ovom tarih-pjesmom pjesnik Medhi nam se predstavio izvanrednim umjetnikom, pravim virtuozom, zapravo on je jedini, koliko znamo, do sada poznati naš pjesnik koji je na ovaj način dokazao svoje pjesničke mogućnosti i domete u pjevanju tariha.

PJESNIK ISHAK TELALOVIĆ IZ LIVNA I NJEGOV TARIH
O OSVOJENJU VARADA

R e z i m e

U radu je predstavljena pjesma - tarih koju je ispjevao pjesnik Ishak Telalović iz Livna povodom osvojenja tvrđave Varad od strane serdara Ali-paše 1070/1659-60. godine. Pjesma ima deset bejtova, a svaki stih-misrā^ć predstavlja tarih koji daje godinu 1070.

S obzirom na autora koji je do sada bio skoro nepoznat, događaj povodom koga je pjesma ispjevana, a posebno s obzirom na način kako je ispjevana, pjesma predstavlja vrlo zanimljivo otkriće visokog književnog dometa u žanru tariha.

Uz faksimil originala koji se čuva u Bošnjačkom institutu u Cirihu (No 142, list 14b) u radu se donosi transliteracija teksta turskom latinicom, prijevod pjesme na bosanski jezik, te grafički prikaz brojčane vrijednosti svih 20 tariha.

THE POET ISHAK TELALOVIĆ OF LIVNO AND HIS TARIH
ON THE CONQUEST OF THE VARAD FORTRESS

S u m m a r y

The paper brings a poem - a tarih - written by the poet Ishak Telalović of Livno on the occasion of the conquest of the Varad Fortress by the Serdar Ali-Pasha 1070 H./1659/60 A.D. The poem has ten beys, and each verse -misrā^ć - is a tarih which gives the year 1070.

With regard to the fact that the author has been almost unknown, the event on the occasion of which it was written, and particularly with regard to the way it was written, the poem is a remarkable discovery of high literary achievement in the tarih genre.

Along with the facsimile of the original which is kept in the Bosniak Institute in Zürich (No. 142, p.14b), the paper also brings transliteration of the text in Turkish Latin alphabet, its Bosnian translation, and a Chart with numerical values of all the 20 tarihs.